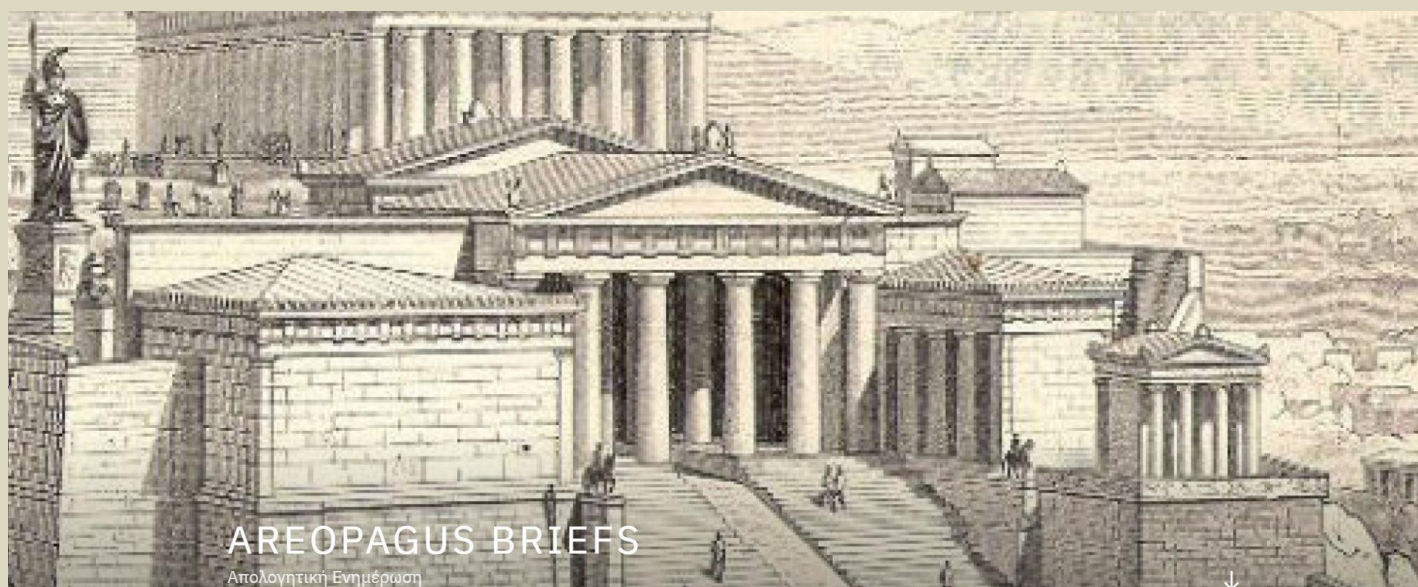

Το κείμενο δημοσιεύτηκε 19/02/2022 στο ιστολόγιο
www.areopagusbriefs.org

Η ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΩΣ ΑΠΟΛΟΓΗΤΙΚΗ

Η Θεώρηση της Κοινωνιολογίας της Γνώσης

του Dennis Hollinger¹

Η χριστιανική Απολογητική λειτουργεί κάτω από δύο προϋποθέσεις. Πρώτον, ως εγχείρημα το οποίο, αναφερόμενο στα συμφραζόμενα, επιδιώκει να δώσει απάντηση σε ερωτήματα, κριτικές και τον σκεπτικισμό ενός δεδομένου τόπου και χρόνου. Η υπεράσπιση του Ευαγγελίου, πρέπει να είναι μια συνεχής, διαρκώς μεταβαλλόμενη πειθαρχία που επιχειρεί να ανταποκριθεί στις εκάστοτε προκλήσεις με τρόπους που μπορούν

¹ Ο συγγραφέας είναι ποιμένας στην Ουάσιγκτον, D.C. Υπηρετεί και ως επίκουρος καθηγητής στο Eastern Baptist Theological Seminary καθώς και στο Trinity Evangelical Divinity School. Με διδακτορικό από το Πανεπιστήμιο Drew, έχει δημοσιεύσει σε περιοδικά όπως το Urban Mission και το Journal of Religious Ethics.

να ακουστούν τόσο από τη σύγχρονη κουλτούρα όσο και μέσα στην ίδια την εκκλησία.

Η δεύτερη προϋπόθεση συμπεριλαμβάνει το γεγονός ότι υπάρχουν όρια στην κάθε μορφή συμφραζομένων, συμπεριλαμβανομένης και της ίδιας της Απολογητικής. Εάν η υπεράσπιση της πίστης μας γίνεται με το να διαστρεβλώνονται είτε ο ίδιος ο πυρήνας του Ευαγγελίου είτε τα θεμέλια στα οποία αυτός στηρίζεται, τότε μια τέτοια «Απολογητική» πρέπει να απορρίπτεται. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι οι προσπάθειες του Bultmann να υπερασπιστεί την χριστιανική πίστη στους σύγχρονους ακροατές του μέσω μιας ατζέντας απομυθοποίησης.

Η πρότασή μου περιλαμβάνει μια Απολογητική στον μεταμοντέρνο κόσμο η οποία θεωρεί ως Απολογητική την ίδια την εκκλησία, δηλαδή ως ορατή, κοινωνική έκφραση της χριστιανικής κοσμοθεωρίας. Αυτή η προσέγγιση είναι σε θέση να περιέχει τα συμφραζόμενα της εποχής μας καθώς και να ενισχύει τον πυρήνα του Ευαγγελίου χωρίς να τον παραμορφώνει. Θεωρώ πως οι συνάνθρωποί μας σήμερα έχουν ανάγκη να δουν τον χριστιανισμό ως πειστικό, ειλικρινή, ουσιαστικό και επιτακτικό εγχείρημα. Αυτό προκύπτει τόσο από την ακαδημαϊκή μου μελέτη (κοινωνιολογία) όσο και από την ίδια μου την εμπειρία στην υπηρεσία νέων, ιδιοφυών, γεμάτων δυναμισμό, αλλά και με αμφισβητήσεις, ανθρώπων στην πρωτεύουσα των ΗΠΑ.

Ο Πίτερ είναι ένας τέτοιος άνθρωπος. Πρόκειται για έναν λαμπρό, ολοκληρωμένο επιστήμονα στα τριάντα του που εργάζεται στο δημόσιο. Αναθρεμμένος σε φιλελεύθερο εβραϊκό περιβάλλον, οι διανοητικές και πνευματικές αναζητήσεις του πάντα περιστρέφονταν γύρω από την παράδοση στην οποία είχε ανατραφεί και τις διάφορες παγκόσμιες θρησκείες και φιλοσοφίες. Παρόλο που μέχρι την εφηβεία του είχε ανατραφεί ιουδαϊκά, δεν ασπάστηκε ποτέ τον ιουδαϊσμό, ούτε είχε ποτέ ακολουθήσει μια άλλη θρησκεία και μάλλον δεν έβλεπε και την ανάγκη για κάτι τέτοιο. Γνώρισα τον πολύ συμπαθή αυτό νεαρό όταν άρχισε να

εκφράζει απέναντι σε έναν από τους συναδέλφους του – ο οποίος έτυχε να ανήκει στους ενορίτες μας – το ενδιαφέρον του για τον χριστιανισμό. Αρχίσαμε έτσι να συναντιόμαστε και να μιλάμε για τη Βίβλο, για θέματα γύρω από τη χριστιανική σκέψη, τη σχέση του ιουδαϊσμού με τον χριστιανισμό και μυριάδες άλλα ερωτήματα που ένας σκεπτόμενος άνθρωπος στην εποχή μας μπορεί να έχει.

Ήταν αρκετά ξεκάθαρο, μετά από πολλές τέτοιες συζητήσεις, ότι τον γοήτευε η διανοητική έρευνα και τα θεμελιώδη ζητήματα, αλλά ήταν εξίσου προφανές ότι δεν ήταν έτοιμος να προχωρήσει σε μια προσωπική γνωριμία με τον Χριστό. Υποθέτοντας ότι οι αμφιβολίες του (ειδικά ως επιστήμονας) απέναντι στο υπερφυσικό, ήταν πιθανότατα σύγχρονες εξάντλησα κατ' αρχάς όλο το οπλοστάσιο των παραδοσιακών απολογητικών επιχειρημάτων που είχα. Δοκίμασα όλες τις κλασικές άμυνες που μπορούσα να θυμηθώ στην προσπάθειά μου να τον πείσω ότι θαύματα είναι εφικτά, ότι μια ανάσταση μπορεί να είχε όντως συμβεί ιστορικά και ότι ο Ιησούς από τη Ναζαρέτ ήταν πλήρης Θεός και πλήρης άνθρωπος. Αλλά ο Πίτερ με κοίταξε κάποια στιγμή και μου είπε απλά: «Ναι, αλλά αυτό δεν είναι το ζήτημά μου. Όλα αυτά είναι λογικά και μπορεί να είναι αληθινά. Όμως αυτό που προσπαθώ να καταλάβω είναι, πώς μια χριστιανική κοσμοθεωρία ταιριάζει στο σύνολο της πραγματικότητας που ζούμε. Πρέπει να δω κατά πόσο έχει νόημα και ταιριάζει τόσο στη καθημερινότητα όσο και στις εξαιρετικές περιστάσεις και εννοώ όλα εκείνα τα τραγικά στοιχεία της ανθρώπινης εμπειρίας μας». Και πρόσθεσε: «Αυτό που αρχικά με ώθησε στην εξερεύνηση του χριστιανισμού είναι οι φίλοι μου που έχουν ένα πλαίσιο για να κατανοούν την εργασία, το παιχνίδι, τη ζωή και τον θάνατο. Θα ήθελα να δω περισσότερα για το πώς εκφράζεται αυτό στον αγώνα των ανθρώπων πραγματικά· να δω πώς και πού πραγματικά εκδηλώνεται η κοσμοθεωρία αυτή». Χωρίς να το σκεφτώ, απάντησα: «Πίτερ, πρέπει να έρθεις στην εκκλησία». Η σκέψη και οι λαχτάρες του Πίτερ, όπως και τόσων άλλων σήμερα, απαιτούν από την εκκλησία να είναι η ίδια Απολογητική. Αλλά, πρώτα απ' όλα, υπάρχει

κάτι στον πολιτισμό μας που να παραπέμπει σε μια τέτοια προσέγγιση;

Ο πλουραλισμός και το πρόβλημα γνησιότητας

Ένα από τα κύρια χαρακτηριστικά της νεωτερικότητας που μεταφέρεται και στην μεταμοντέρνα εποχή είναι ο πλουραλισμός, δηλαδή η συνύπαρξη διαφορετικών κοσμοθεωριών. Η μετανεωτερικότητα (ή μεταμοντερνισμός) κατανοείται καλύτερα ως μετατόπιση του πολιτισμού ή των πνευματικών διαστάσεων της κοινωνίας. Σε αυτόν τον κόσμο τα κοινωνικά ή δομικά στοιχεία της νεωτερικότητας εξακολουθούν να υφίστανται όπως πριν, αλλά με μεγαλύτερη ένταση. Ένα από αυτά τα στοιχεία είναι ο κοινωνικο-πολιτισμικός πλουραλισμός².

Στην ανθρώπινη ιστορία οι κοσμοθεωρίες των ανθρώπων ή οι «κόσμοι της ζωής», όπως το έθεσαν ορισμένοι κοινωνιολόγοι, ελάχιστα αμφισβητήθηκαν. Σπάνια να έλθει αντιμέτωπος κανείς με ανθρώπους που χτίζουν τον κόσμο τους με εντελώς διαφορετικό τρόπο ή που ζουν σύμφωνα με σημαντικά αποκλίνουσες αξίες. Παλιότερα η ζωή δεν ήταν κατακερματισμένη σε διαφοροποιημένα στοιχεία και το χάσμα μεταξύ προσωπικού και δημόσιου χώρου ήταν ελάχιστο ή ανύπαρκτο. Ο κοινωνιολόγος της γνώσης Πίτερ Μπέργκερ (Peter Berger) το θέτει αυτό ορθά όταν γράφει:

Κατά το μεγαλύτερο μέρος της ανθρώπινης ιστορίας, τα άτομα ζούσαν σε κόσμους ζωής που ήσαν λίγο ή πολύ ενιαίοι. ... Οι περισσότερες από τις προηγούμενες κοινωνίες, σε αντίθεση με τις σημερινές, δείχνουν ψηλό βαθμό ολοκλήρωσης. Όποιες κι αν ήταν οι διαφορές ανάμεσα στους τομείς της κοινωνικής ζωής, τα άτομα «έμεναν μαζί» μέσα σε ένα ενιαίο νόημα που περιλάμβανε όλους. Η τάξη ενσωμάτωσης ήταν συνήθως τυπικά θρησκευτική. Για το άτομο

² Ο πλουραλισμός φυσικά δεν είναι εντελώς νέος και δεν είναι η πρώτη φορά στην ιστορία που η εκκλησία βρίσκεται αντιμέτωπη μαζί του. Στον σύγχρονο και μεταμοντέρνο κόσμο ωστόσο, ο πλουραλισμός βιώνεται με πολύ μεγαλύτερη ένταση και τείνει να γεννά έναν σχετικισμό σε ότι αφορά την αλήθεια και τις αξίες. Βλ. Robert L. Wilken, «Religious Pluralism and Early Christian Thought», στο *Pro Ecclesia* 1, αρ. 1, σ. 89-103.

πολύ απλά αυτό σήμαινε ότι τα ίδια τα σύμβολα ενσωμάτωσης διάβρωναν τον κάθε τομέα της καθημερινής του ζωής.³

Μέσα σ' ένα τέτοιο σκηνικό η κοσμοθεωρία κάποιου – και ιδιαίτερα η θρησκευτική της διάσταση – δεν αμφισβητείτο από τις δομικές ή πολιτισμικές πραγματικότητες της κοινωνίας.

Όλα όμως θ' άλλαζαν συλλήβδην με τη νεωτερικότητα και θα ανακτούσαν μάλιστα περισσότερη ένταση στη σημερινή εποχή. Ο κατακερματισμός της ζωής που ξεκίνησε με τον καταμερισμό της εργασίας στα πλαίσια της βιομηχανικής επανάστασης αυξήθηκε στην εποχή της πληροφορίας, με τις οικονομίες να προσανατολίζονται στον τομέα των υπηρεσιών. Το αποτέλεσμα ήταν μια απώλεια ενοποιητικού κέντρου που θα παρείχε συνοχή και νόημα στο σύνολο της ζωής. Ο κοινωνικο-πολιτισμικός πλουραλισμός που συνοδεύει μια τέτοια εξέλιξη, με την πολλαπλότητα ανταγωνιστικών αξιών, νοημάτων και αξιώσεων περί αλήθειας, εγείρει ερωτήματα ως προς την εγκυρότητα του πλαισίου αναφοράς του ατόμου. Βλέπουμε πως η πλουραλιστική κατάσταση πολλαπλασιάζει τον αριθμό των ανταγωνιστικών «κόσμων ζωής» με τρόπο που αυτοί να σχετικοποιούνται και οι αξιώσεις περί αλήθειας να τίθενται σε άμυνα. Μέσα σ' ένα τέτοιο πλαίσιο δεν είναι δύσκολο να παρατηρήσει κανείς, πώς εξελίσσονται αποδομητικές γνωσιολογίες που αμφισβητούν την ικανότητα ερμηνείας της πραγματικότητας ή και των ισχυρισμών περί αντικειμενικής αλήθειας.

Είναι αυτού του είδους ο πλουραλισμός που, πάνω από όλους τους άλλους παράγοντες, πυροδοτεί αντιρρήσεις θέσεων όπως 'όλες οι θρησκείες (ή και σύνολα αξιών) είναι το ίδιο'. Το μέσο άτομο «τείνει προς την αβεβαιότητα σε ζητήματα θρησκευτικά, ειδικά όταν έρχεται αντιμέτωπο με μια μεγάλη ποικιλία θρησκευτικών και άλλων παραγόντων που καθορίζουν την πραγματικότητα και ανταγωνίζονται την

³ Peter Berger, *The Homeless Mind: Modernization and Consciousness* (Νέα Υόρκη: Vintage, 1973), σ. 64.

πίστη και την προσοχή του»⁴. Το άτομο στη μεταμοντέρνα εποχή – σε αντίθεση με αυτό της μοντέρνας εποχής – δεν είναι αντίθετο στα πνευματικά θέματα ή το υπερφυσικό γενικά, όπως αποδεικνύεται από τη δημοφιλή σκέψη της Νέας Εποχής. Οι μεταμοντέρνοι μάλλον τείνουν να σχετικοποιούν κάθε αξίωση, καθιστώντας τις όλες εξίσου έγκυρες υποστηρίζοντας ότι δεν υπάρχει τίποτα το καθολικό. Οι παράγοντες που καθορίζουν την πραγματικότητα είναι σχετικοί ή περιορισμένοι. Συνεπώς το πρωταρχικό ζήτημα που αντιμετωπίζει η σύγχρονη χριστιανική απολογητική δεν είναι τόσο ένας επιστημονικός φυσικισμός ενάντια στο υπερφυσικό, αλλά πώς η πίστη στο Θεό μπορεί να είναι πειστική μέσα σε μια πληθώρα επιλογών.

Σ' ένα τέτοιο πλαίσιο, λοιπόν, πώς να θεμελιώσουμε την εγκυρότητα της πίστης/κοσμοθεωρίας μας ως χριστιανοί; Ο Πίτερ Μπέργκερ πιστεύει, με γνώμονα την κοινωνιολογία της γνώσης του, πως μέσα στο πλαίσιο του πλουραλισμού «ο κάθε κόσμος χρειάζεται μια κοινωνική 'βάση' για τη συνέχιση της ύπαρξής του ως υπαρκτός κόσμος με πραγματικά ανθρώπινα όντα»⁵. Αυτή η «βάση» μπορεί να ονομαστεί και ως 'δομή αληθοφάνειας'. Πρόκειται για μια κοινωνική δομή η οποία εκφράζει τη κοσμοθεωρία ενός λαού. Ένας τέτοιος ιδιόμορφος μικρόκοσμος μπορεί να έχει νόημα και να αποκτά εγκυρότητα στην έκφραση μιας κοινωνικής ομάδας που ζει, εκφράζεται και συνομιλεί με τον κόσμο αυτό της ζωής, και μάλιστα με τρόπους που τον κάνουν να φαίνεται, τόσο αντικειμενικά όσο και υποκειμενικά, πραγματικός. Επομένως, όσο πιο σταθερή είναι η δομή της αληθοφάνειας, τόσο πιο σταθερή και η άποψη της πραγματικότητας πάνω στην οποία είναι χτισμένη μια τέτοια δομή.

⁴ Peter Berger, *The Sacred Canopy: Elements of a Sociological Theory of Religion* (Garden City, N.Y.: Doubleday, 1969), σ. 127.

⁵ Ομ., σ. 45. Βλ. επίσης και Peter Berger, *The Social Construction of Reality: A Treatise in the Sociology of Knowledge* (Νέα Υόρκη: Anchor, 1966), σ. 154-63.

Όταν, όπως στον Μεσαίωνα, η κοινωνία ολόκληρη χρησίμευε ως δομή αληθοφάνειας για τη θρησκεία, κάθε κοινωνική διαδικασία επιβεβαίωνε την πραγματικότητα αυτή. Ωστόσο, στο πλουραλιστικό πλαίσιο, οι δομές αληθοφάνειας γίνονται ολοένα και πιο σεχταριστικές καθώς εκφράζονται μέσω ιδιαίτερων πεποιθήσεων και αξιών. Επιβάλλεται μάλιστα, η δομή της αληθοφάνειας να είναι ακόμη πιο επιτακτική ως προς την επικύρωση του κόσμου της ζωής, κάτι που θεωρείται ως μία από πολλές επιλογές. Αναφερόμενος στον χριστιανισμό ο Μπέργκερ γράφει:

Η πραγματικότητα του χριστιανικού κόσμου εξαρτάται από την παρουσία κοινωνικών δομών έτσι, που αυτή να θεωρείται δεδομένη από διαδοχικές γενιές ανθρώπων που κοινωνικοποιούνται και ο κόσμος για αυτές να είναι πραγματικός. Όταν μια τέτοια δομή αληθοφάνειας χάνει την ύπαρξή της ή τη συνέχειά της, ο χριστιανικός κόσμος αρχίζει να κλονίζεται και η πραγματικότητά του παύει να επιβάλλεται ως αυτονόητη αλήθεια⁶.

Ο Μπέργκερ επιμένει ότι όλα αυτά δεν συνεπάγονται έναν κοινωνικό ντετερμινισμό, καθιστώντας την πίστη τίποτα περισσότερο από ένα αποτέλεσμα κοινωνικών διαδικασιών. Μάλλον ως Χριστιανοί μπορούμε να κατανοήσουμε πως η υπερβατική πραγματικότητα του Ευαγγελίου υλοποιείται, ή τουλάχιστον ακούγεται και φαίνεται, μέσα σε ένα κοινωνικό πλαίσιο. Ποιο όμως είναι το κοινωνικό αυτό πλαίσιο ή η δομή αληθοφάνειας; Είναι η εκκλησία!

Η Εκκλησία ως δομή αληθοφάνειας

Η χριστιανική Απολογητική στον σύγχρονο κόσμο υφίστατο, σε μεγάλο βαθμό, ως ατομικιστικό εγχείρημα που υπέθετε ένα ανθρώπινο ον το οποίο στέκεται μόνο του και μπορεί να πειστεί με ορθολογική επιχειρηματολογία για την εγκυρότητα της χριστιανικής αλήθειας. Αυτή η προσέγγιση ταίριαζε άριστα στις προϋποθέσεις του Διαφωτισμού για τα ανθρώπινα όντα και στην προτεραιότητα του ορθολογισμού ως μεθόδου

⁶ Berger, *Sacred Canopy*, σ. 46.

γνωσιολογίας. Αν και μπορεί αυτή να λειτούργησε για εκείνη την περίοδο της ιστορίας (αυτό είναι ίσως θέμα προς συζήτηση), μια τέτοια απολογητική δεν φαίνεται να λειτουργεί σε έναν κόσμο στον οποίο ο καθαρός ορθολογισμός είναι ύποπτος και στον οποίο ο πλουραλισμός δυσκολεύει περισσότερο τους όποιους ισχυρισμούς περί αλήθειας.

Μέσα σε ένα τέτοιο πλαίσιο ενισχύεται η ανάγκη για μια δομή αληθοφάνειας που δίνει σάρκα, ζωή και νόημα στη χριστιανική κοσμοθεωρία. Η δομή αληθοφάνειας της χριστιανικής πίστης πιστεύω ότι είναι η εκκλησία. Μέσω αυτής της κοινωνικής πραγματικότητας η χριστιανική κοσμοθεωρία καταφέρνει να εκφράζεται με τρόπο που παρέχει μια ολιστική πρόκληση στους σύγχρονους ακροατές που δεν βασίζονται σε έναν μόνο τρόπο επιβεβαίωσης της πραγματικότητας.

Η κοσμοθεωρία ή και η καθοριστική αφήγηση που επιδιώκω να παρουσιάσω και να υπερασπιστώ εντάσσεται στις τέσσερις πλοκές του Ευαγγελίου: δημιουργία, πτώση, λύτρωση και ολοκλήρωση. Αυτά είναι τα βασικά συστατικά που αποτελούν τον πυρήνα του κόσμου της χριστιανικής ζωής. Υποστηρίζεται φυσικά από την υπερφυσική υπόθεση ενός Θεού που είναι σε θέση να παρέμβει στη ροή της ανθρώπινης ζωής και ιστορίας. Ένας απολογητής στη μεταμοντέρνα εποχή μπορεί να επιδιώξει να υπερασπιστεί καλύτερα την άποψη αυτή της πραγματικότητας προσφέροντας μια ορατή, ξεκάθαρη έκφρασή της με τρόπους που απευθύνονται στο σύνολο της ανθρώπινης προσωπικότητας. Πιο συγκεκριμένα, βλέπω την εκκλησία να ενσωματώνει πέντε διαστάσεις της ανθρώπινης ύπαρξης στην προσπάθειά της να αντικατοπτρίσει ορθά τη συνοχή ανάμεσα στη χριστιανική κοσμοθεωρία και στις εκφράσεις της.

Πρώτον, την αφηγηματική διάσταση. Εδώ πρόκειται για έκκληση στο γεγονός ότι τα ανθρώπινα όντα είναι αφηγητές που ψάχνουν να βρουν αφηγήματα για να κατανοήσουν τη ζωή τους και το έπος της ανθρώπινης ιστορίας. Η θεωρία της αφήγησης έχει χρησιμοποιηθεί ευρέως σε διάφορους κλάδους όπως την λογοτεχνία, την ιστορία, την

φιλοσοφία, την κοινωνιολογία, την θεολογία και τις βιβλικές μελέτες. Αν και υπάρχει μεγάλη ποικιλία στον τρόπο με τον οποίο ορίζεται και χρησιμοποιείται το αφήγημα, οι περισσότεροι υποστηρικτές τονίζουν ότι το ιστορικό είναι το καλύτερο όχημα για την ερμηνεία της πραγματικότητας που διαμορφώνεται πάντα από μια κοινότητα η οποία μοιράζεται μια κοινή ιστορία. Ως προς την χριστιανική πίστη, ο Stanley Hauerwas και ο David Burrell υποστηρίζουν ότι «ανακαλύπτουμε τον ανθρώπινο εαυτό μας πιο αποτελεσματικά μέσα από ... ιστορίες που χρησιμοποιούμε για να κρίνουμε την επάρκεια εναλλακτικών σχεδίων για την ανθρωπότητα»⁷. Πιστεύουν ότι για τους χριστιανούς η υπέρτατη ιστορία είναι η βιβλική ιστορία που κορυφώνεται με την εμφάνιση του Χριστού και πως η αλήθεια της διακρίνεται όχι ορθολογιστικά αλλά μέσω της απήχυσής της μέσα από τις δικές μας ιστορίες και εμπειρίες της ζωής.

Ενώ η αφηγηματική θεολογία μπορεί να έχει κάποιους περιορισμούς⁸, η χρήση αφηγηματικών μορφών έχει αξία για την υπεράσπιση του Ευαγγελίου απέναντι στους μεταμοντέρνους στοχαστές. Όταν η εκκλησία συναθροίζεται κάθε Κυριακή για λατρεία, ουσιαστικά επαναλαμβάνει τη μεγάλη ιστορία της δημιουργίας, της πτώσης, της λύτρωσης και της ολοκλήρωσης. Όπως υποστηρίζει ο Άλαν Τζέικομπς:

Σημαντικό καθήκον της σύγχρονης απολογητικής είναι να υποστηρίξει ότι ο χριστιανισμός μπορεί να διηγηθεί μια καλύτερη ιστορία - δηλαδή ένα πιο συνεκτικό αφήγημα, ένα αφήγημα που εξηγεί με μεγαλύτερη ακρίβεια και πληρότητα τα γεγονότα της ζωής μας, και μπορεί να δώσει στη ζωή μας ουσιαστική κατεύθυνση - μια καλύτερη ιστορία, λοιπόν, από οποιαδήποτε άλλη⁹.

⁷ Stanley Hauerwas και David Burrell, «From Story to Story: An Alternative Pattern for Rationality in Ethics», στο *Why Narrative? Readings in Narrative Theology*, Stanley Hauerwas και L. Gregory Jones (επιμ.), (Grand Rapids: Eerdmans, 1989), σ. 190.

⁸ Για μια χρήσιμη ανάλυση της αφηγηματικής θεολογίας και των δυνατοτήτων της για την απολογητική, βλ. David K. Clark, «Narrative Theology and Apologetics», στο *Journal of the Evangelical Theological Society* 36, τεύχ. 4 (1994), σ. 499-515.

⁹ Alan Jacobs, «Rhetoric and the Task of Apologetics in Contemporary America», στο *Proceedings of the Wheaton Theology Conference* 1 (1992), σ. 169.

Ένας δεύτερος τρόπος με τον οποίο εκφράζεται η κοσμοθεωρία μας στην εκκλησία είναι μέσω της γνωστικής ή λεκτικής διάστασης. Αν και ο μεταμοντερνισμός ως πνευματικό κίνημα απομυθοποιεί το ορθολογικό αυτό συστατικό, στην πραγματικότητα οι υποστηρικτές του και ο κόσμος γενικά εξακολουθούν να το χρησιμοποιούν. Ακόμη και σκληροπυρηνικοί οπαδοί της αφήγησης και της αποδόμησης χρησιμοποιούν ορθολογική επιχειρηματολογία για να αποκηρύξουν παραδοσιακές, ορθολογικές προσεγγίσεις στην ανακάλυψη και υπεράσπιση της αλήθειας. Γι' αυτό, δεν υπάρχει λόγος να αποφύγουμε την έκκληση στην κλασική απολογητική, εφόσον εκείνη υποστηρίζεται και από άλλους τρόπους συνομιλίας. Οι αφηγηματικοί τρόποι της θεολογίας και της απολογητικής από μόνες τους δεν επαρκούν για να απαντήσουν στα ερωτήματα που θέτουν οι μεταμοντέρνοι, γι' αυτό και η έκκληση στην ορθολογική επιχειρηματολογία μπορεί να βρίσκει σ' αυτούς ακόμη απήχηση. Ωστόσο, η ορθολογική πρόκληση είναι περισσότερο ισχυρή αν συνδεθεί με ένα ζωντανό σώμα που εκφράζει τη χριστιανική κοσμοθεωρία με πολλαπλούς τρόπους, έτσι ώστε ο ορθολογισμός να μην αποκόπτεται από τις υπόλοιπες διαστάσεις του ανθρώπινου είναι.

Ένα τρίτο μέσο έκφρασης μιας κοσμοθεωρίας στην εκκλησία είναι η συμβολική ή τελετουργική της διάσταση. Εδώ η πρόκληση έγκειται στο γεγονός ότι οι άνθρωποι είναι δημιουργοί συμβόλων και τελετουργιών, και οι ανθρωπολόγοι τα έχουν επισημάνει αυτά εδώ και καιρό ως τα κύρια οχήματα μέσω των οποίων οι άνθρωποι αρθρώνουν και στερεοποιούν τον κόσμο της ζωής τους. Τα σύμβολα τείνουν να είναι τρόποι επικοινωνίας του δεξιού εγκεφάλου και μας δίνουν τη δυνατότητα να δούμε τον κόσμο με εξαιρετικά συναρπαστικούς τρόπους, με έκκληση στην ομορφιά, τη συμμετρία και την ολότητα.

Ίσως δεν είναι τυχαίο ότι το πρωταρχικό τελετουργικό της χριστιανικής εκκλησίας, ο Δείπνος του Κυρίου, έχει χρησιμεύσει ως μια από τις πιο ισχυρές εκκλήσεις για την πραγματικότητα της εξιλέωσης και της

ανάστασης του Χριστού. Άλλωστε, ο απόστολος Παύλος έγραψε: «Επειδή, όσες φορές τρώτε αυτό το ψωμί και πίνετε αυτό το ποτήρι, διακηρύττετε τον θάνατο του Κυρίου μέχρι να έρθει» (Α' Κορ. 11: 26). Η δύναμη του Δείπνου για την διακήρυξη και υπεράσπιση του Ευαγγελίου μου επισημάνθηκε έντονα σε πρόσφατες συνομιλίες μου με μια νεαρή γυναίκα. Αν και πιστή, περνούσε μια από εκείνες τις σκοτεινές νύχτες της ψυχής και εξέφραζε τρομερές αμφιβολίες σχετικά με τη θεότητα του Χριστού και την πραγματικότητα ενός προσωπικού Θεού. Ρώτησε αν μπορούσε να προσέλθει στο Δείπνο του Κυρίου ακόμη και σε ώρα αμφιβολίας. Την προσκάλεσα να έρθει με τη λίγη πίστη που είχε, γνωρίζοντας τόσο τη δύναμη του Δείπνου να μεσολαβήσει στην παρουσία και πραγματικότητα του Χριστού όσο και στη δική της τάση εμπιστοσύνης προς το τελετουργικό και τα σύμβολα. Αρκετές εβδομάδες αργότερα μου είπε ότι ήταν η συμμετοχή της στο Δείπνο που επιβεβαίωσε περισσότερο από οτιδήποτε άλλο την πίστη της στον ζωντανό Χριστό.

Στον μεταμοντέρνο κόσμο, τα σύμβολα και οι τελετουργίες είναι ισχυρές μορφές επικοινωνίας και μπορούν να αποτελέσουν ζωτικά εργαλεία για τη χριστιανική Απολογητική. Ίσως η μεγαλύτερη γοητεία των έργων του C. S. Lewis στην μεταμοντέρνα σκέψη να μην βρίσκεται σε έργα του όπως «Χριστιανισμός, Απλώς», «Τα Θαύματα» ή «Το Πρόβλημα Του Πόνου», αλλά σε έργα όπως «Τα Χρονικά της Νάρνια» και την τριλογία επιστημονικής φαντασίας του που προσφέρουν μια συμβολική απεικόνιση του κόσμου της χριστιανικής ζωής, κάνοντας επίκληση στην ομορφιά, τη συμμετρία και την ολότητα της ζωής.

Ένας τέταρτος τρόπος με τον οποίο η εκκλησία μπορεί να εκφράσει την κοσμοθεωρία της είναι μέσω της διάστασης της εμπειρίας της ζωής. Εδώ η πρόκληση είναι να δει κανείς τον χριστιανικό κόσμο μέσα από το πρίσμα της καθημερινής πραγματικότητας, τόσο μέσα από την ρουτίνα όσο και μέσα από τα εξαιρετικά, και μερικές φορές τραγικά, στοιχεία που εκείνη περιέχει. Αυτή η έκφραση δίνει σάρκα και οστά στην

πραγματικότητα ενός προσωπικού, υπερβατικού Θεού καθώς και στις υπερφυσικές διαστάσεις της πίστης που ενσωματώνονται στις διάφορες καταστάσεις της ζωής.

Έτσι, μπορεί να φαίνεται μάλλον παράξενο, πώς μία ορθολογική απολογητική που υπεράσπιζε την κοσμοθεωρία του υπερφυσικού, μπορούσε να τείνει προς τον σκεπτικισμό όσον αφορά εκφράσεις του υπερφυσικού στην εκκλησία και τις προσωπικές εμπειρίες σήμερα. Ο B. B. Warfield ήταν ένας από τους μεγάλους υπερασπιστές του χριστιανισμού απέναντι στο νεωτερική σκέψη, αλλά έτρεφε αμφιβολίες σχετικά με την πιθανότητα θαυμάτων σήμερα, κάτι που φαίνεται να υπονόμει τα απολογητικά επιχειρήματα της κοσμοθεωρίας του περί υπερφυσικού¹⁰.

Στην πιο πρόσφατη συνομιλία μου με τον Πίτερ (τον νεαρό επιστήμονα που ανέφερα προηγουμένως), μου είπε πως η πιο επιτακτική δύναμη στη σκέψη του να γίνει χριστιανός ήταν η προσευχή. Τώρα είναι μέλος μιας μικρής ομάδας που μελετά τη Βίβλο κάθε εβδομάδα, μοιράζεται τα άγχη και τις πιέσεις της ζωής και προσεύχεται μαζί με τα άλλα μέλη της ομάδας. Κάποιες φορές προσεύχονται και για τον Πίτερ καθώς αντιμετωπίζει πιέσεις στη δουλειά και ανάγκες στη ζωή του. Με βουρκωμένα μάτια μου είπε: «Σε αυτές τις προσευχές συνειδητοποιώ ότι ο Θεός είναι κάτι περισσότερο από μια δύναμη και μπορεί να είναι πράγματι προσωπικός. Αυτές οι προσευχές με κάνουν να αναρωτιέμαι αν οι κοσμικές προϋποθέσεις, υπό τις οποίες μέχρι τώρα λειτουργούσα, δεν μπορεί να μην παρασύρονται από τις εμπειρίες της ζωής και τις πνευματικές μου αναζητήσεις». Αυτό που ο Πίτερ παραδέχτηκε στην μικρή ομάδα μελέτης και προσευχής στην τοπική εκκλησία, είναι ότι η χριστιανική κοσμοθεωρία εκφράζεται με πολλαπλούς τρόπους μεταξύ των οποίων θέση έχουν και οι εμπειρίες της ζωής.

¹⁰Βλ. B. B. Warfield, *Miracles: Yesterday and Today, True and False* (Grand Rapids: Eerdmans, 1953).

Μια πέμπτη διάσταση μέσα από την οποία εκδηλώνεται η χριστιανική κοσμοθεωρία είναι αυτή της ηθικής συμπεριφοράς. Η γοητεία αυτή της Απολογητικής είναι σαφώς παλιά, γιατί ήταν και ένα από τα αγαπημένα επιχειρήματα των πρώτων χριστιανών απολογητών. Μπροστά στην κριτική ότι οι χριστιανοί υπονόμευαν το καλό της κοινωνίας, οι πρώτοι απολογητές υποστήριζαν ότι η ηθική συμπεριφορά των χριστιανών ήταν μια θετική δύναμη μέσα στην κοινωνία. Στον μεταμοντέρνο κόσμο μας αυτό μπορεί και πάλι να γίνει ένα ισχυρό απολογητικό στοιχείο, επειδή είναι σε θέση να αναδείξει τη συνοχή ανάμεσα στα θεμέλια του κόσμου της ζωής μας και της έκφρασής τους στην ηθική.

Μέσα στον κατακερματισμό του πλουραλιστικού μας πλαισίου, ένα από τα κύρια προβλήματα που αντιμετωπίζουν τόσο η κοινωνίες όσο και τα άτομα είναι η απουσία συνεκτικής βάσης για την ηθική. Μας λείπει η γλώσσα που εκφράζει ηθική υποχρέωση. Όπως σημειώνουν ο Robert Bellah και οι συνάδελφοί του στο έργο τους «Συνήθειες της Καρδιάς (Habits of the Heart)», για τους περισσότερους Αμερικανούς «δεν υπάρχει αντικειμενικό κριτήριο για την επιλογή μιας αξίας ή πορείας δράσης έναντι μιας άλλης. Οι ιδιόρρυθμες προτιμήσεις κάποιου είναι δική του επιλογή, επειδή είναι αυτές που ορίζουν τον αληθινό του εαυτό. ... Η σωστή πράξη είναι απλώς αυτή που δίνει σ' εκείνον που την πράττει την πιο συναρπαστική πρόκληση ή το πιο καλό συναίσθημα για τον εαυτό του»¹¹.

Σε έναν τέτοιο κόσμο η εκκλησία μπορεί με την Απολογητική της να κάνει δύο εκκλήσεις. Η μία ότι ο χριστιανισμός παρέχει στην ανθρωπότητα την πιο επαρκή βάση για την κατανόηση του καλού, του κακού και της ανθρώπινης ευθύνης. Η χριστιανική ιστορία της δημιουργίας, της πτώσης, της λύτρωσης και της ολοκλήρωσης είναι η καλύτερη ιστορία που παρέχει εξηγήσεις σχετικά με τη ζωή, τις ηθικές απαιτήσεις και

¹¹Robert Bellah κ.α., *Habits of the Heart: Individualism and Commitment in American Life*, (New York: Harper & Row, 1985), σ. 75-76.

αποτυχίες μας, από οποιαδήποτε άλλη. Η δεύτερη έκκληση αφορά την συνοχή μεταξύ της χριστιανικής κοσμοθεωρίας και της έκφρασής της σε ηθική συμπεριφορά. Οι άνθρωποι στη μεταμοντέρνα κοινωνία μπορούν να κατανοήσουν ευκολότερα τον άγιο, στοργικό, δίκαιο, συγχωρητικό, ζωοποιό Θεό της Χάρης όταν μπορούν να παρατηρήσουν μια ιερή, στοργική, δίκαιη, συγχωρητική, γεμάτη ζωή κοινότητα που βασίζεται στη Χάρη αυτή του Θεού που γίνεται αποτελεσματική μέσω του Κυρίου και Σωτήρα μας Ιησού Χριστού.

Συμπέρασμα

Σε έναν πλουραλιστικό, μεταμοντέρνο κόσμο, η εκκλησία είναι η δομή αληθοφάνειας του κόσμου της χριστιανικής ζωής. Όπως το έθεσε ο απόστολος Παύλος, ένα «γράμμα του Χριστού... γραμμένο όχι με μελάνι αλλά με το Πνεύμα του ζωντανού Θεού» (Β' Κορ. 3: 3). Μέσω της ορατής εκκλησίας – συμπεριλαμβανομένων και των αδυναμιών της – ο κόσμος μπορεί να κατανοήσει καλύτερα και να ανακαλύψει το Ευαγγέλιο μαζί και τον παράγωγο τρόπο ζωής του ως κάτι το συναρπαστικό. Οι γοητείες τους πρέπει να είναι ευρεία και πρέπει να βρίσκει απήχηση στο σύνολο του ανθρώπινου βίου και όχι μόνο στην ορθολογική του διάσταση. Η αφήγηση, ο λόγος, το τελετουργικό και συμβολικό, οι εμπειρίες της ζωής καθώς και τα ηθικά θεμέλια και συμπεριφορές αποτελούν ένα ευρύ φάσμα δυνατοτήτων έκφρασης και πιστοποίησης της χριστιανικής πίστης σε έναν κόσμο που θεωρεί όλο και πιο συχνά την πίστη στον Ιησού Χριστό αποξενωμένη από τις δικές του μορφές σκέψης, αξίες και πράξεις.

Ακριβώς γι' αυτόν τον λόγο η χριστιανική κοσμοθεωρία χρειάζεται συγκεκριμένη και χειροπιαστή έκφραση μέσα στην εκκλησία – τον μόνο θεσμό στη γη που μπορεί να χρησιμεύσει επαρκώς ως δομή αληθοφάνειας της. Μια τέτοια προσέγγιση με κανέναν τρόπο δεν ελαχιστοποιεί τη σημασία της Αλήθειας, αλλά τονίζει ότι η Αλήθεια μπορεί να αναγνωριστεί και να επιβεβαιωθεί μέσα από τις πολλαπλές διαστάσεις

της ανθρώπινης ζωής και εμπειρίας. Η ιδέα της εκκλησίας ως απολογητικής δεν είναι πραγματικά νέα. Όπως σημείωσε ο Robert Wilken:

Από τις απαρχές του ο χριστιανισμός είχε κοινωνική και εκκλησιολογική διάσταση. Οι χριστιανοί είχαν συγκροτήσει ένα νέο είδος κοινότητας, μια κοινότητα ανεξάρτητη από κοινωνικούς και πολιτικούς θεσμούς της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας, μη-εδαφική, δηλ. που δεν οριζόταν από ανθρώπους ή περιοχές ή πόλεις, και η κεντρική της τελετή, η Θυσία, όπως ονομαζόταν στη χριστιανική αρχαιότητα, αγκάλιαζε γέρους και νέους, άνδρες και γυναίκες, σκλάβους και ελεύθερους, εθνικούς και Εβραίους, πλούσιους και φτωχούς, μορφωμένους και αμόρφωτους. Μια τέτοια κοινότητα δεν είχε προηγούμενο, και ήταν μια μεγάλη θεολογική απάντηση στην ειδωλολατρική κριτική του Χριστιανισμού¹².

Δυστυχώς, οι σύγχρονοι ευαγγελικοί υπήρξαν μάλλον αμφίθυμοι όσον αφορά την εκκλησία, με ελάχιστη ανεκτικότητα σε θέματα εκκλησιολογικά στη Θεολογία και την Απολογητική τους. Στον μεταμοντέρνο κόσμο, γράφει ο Ρόμπερτ Τζένσον, δεν έχουμε κοινή ιστορία. «Η νεωτερικότητα ορίστηκε από την προσπάθεια να ζει κανείς σε μια παγκόσμια ιστορία χωρίς καθολικό αφηγητή»¹³. Αλλά στον κόσμο αυτό που ζούμε δεν έχουμε ούτε παγκόσμια ιστορία να δώσει νόημα και συνοχή στη ζωή. Τι να κάνουμε; Ο Τζένσον υποστηρίζει ότι «η προφανής απάντηση είναι ότι εάν η εκκλησία δεν βρει τους ακροατές της να κατοικούν προηγούμενος σε έναν αφηγηματικό κόσμο, τότε η εκκλησία πρέπει η ίδια να είναι ο κόσμος αυτός ... Αν η ίδια η εκκλησία δεν είναι ο πραγματικός, ουσιαστικός, ζωντανός κόσμος στον οποίο το ευαγγέλιο μπορεί να αποδειχτεί αληθινό, τότε η πίστη πολύ απλά είναι ανέφικτη»¹⁴.

Με τη βοήθεια του Θεού όμως όλα είναι δυνατά. Σε έναν πλουραλιστικό, μεταμοντέρνο κόσμο οι δυνατότητες του Θεού για έλξη μη-

¹²Wilken, *Religious Pluralism*, σ. 103.

¹³Robert W. Jenson, «How the World Lost Its Story», περιοδικό *First Things*, Οκτ. 1993, σ. 21.

¹⁴Ομ., σ. 22.

πιστών πολλαπλασιάζονται όταν η ίδια η εκκλησία γίνεται η Απολογητική, όταν γίνεται ο τόπος εκδήλωσης των καλών νέων του Χριστού.

Το κείμενο δημοσιεύτηκε αρχικά στα αγγλικά στο *Christian Apologetics in the Postmodern World*, με επιμέλεια των Timothy R. Phillips και Dennis L. Okholm. Πνευματικά δικαιώματα (c) 1995 από τους Timothy R. Phillips και Dennis L. Okholm. Μεταφράστηκε από τον Έραστο Φίλο με άδεια της InterVarsity Press, PO Box 1400, Downers Grove, IL, USA, <https://www.ivpress.com/christian-apologetics-in-the-postmodern-world>.